

О. ШПИЛИНСЬКИЙ

АРМІЯ В ПЕРСПЕКТИВІ ІСТОРІЇ НАЦІЇ (Минулого й майбутнього)

Ця тема ставить своїм основним завданням звернути увагу наших вояків на необхідність підтримання переємності історичних традицій української збройної сили через усі минулі, сучасні й у майбутні віки.

Зважаючи на ту роллю, яку відіграє армія в історичному житті нації, ми дозволимо собі висловити глибоку певність, що в нашій роботі по відбудові історичної збройної сили України допоможуть нам також своїми цінними порадами й наші історики.

Збройна сила України, як відомо, бере свій початок у процесі первісного розселення нашого народу й досягає свого першого розквіту в часі Великокнязівської доби. В цей період українським князям пощастило витворити могутню збройну силу

„під трубами повиту, під шоломами випещену, кінцем копія вигодовану”¹,
з якою вони й виходять на світову арену. Дикі половецькі степи, Каспій, Царгород, Македонія, Ілірик – це є терен слави першої української збройної сили.

*„Дрімає в полі Ольгове хоробре гніздо, далеко залетіло!
Не на те родилося воно, щоб ображав його сокіл, кречет,
А ні ти, чорний круче, поганий половчине!...”²*

Тодішня історія України – це є одна велика, чудова воєнна епопея, яка в особі князя Святослава й дала нам перший прекрасний тип та ідеал українського лицаря.

*„Святослав, грізний, великий князь київський, прислав
Половецькую силу; притовк своїми сильними полками,*

Статтю О. Шпилинського подаємо за першодруком 1930 року. Дуже високу оцінку їй дав відомий військовий історик проф. Лев Шанковський у праці „Українська армія в боротьбі за державність” (Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1958). Він, зокрема писав: „На добу між двома світовими війнами припадає також початок української воєнно-історичної науки у властивому цього слова значенні. Хочу назвати двох українських істориків, які дали дуже цінні праці з цієї ділянки [...] Це О. Шпилинський, знаменита студія якого „Армія в перспективі історії нації” („За державність”, ч. 2, Каліш, 1930) поклала нові основи для української воєнно-історичної науки, і О. Переяславський, автор багатьох розвідок з ділянки української воєнної історії. Дуже можливо, що це – одна і та сама особа. Мені, на жаль,

*Харалужними мечами, наступив на землю половецьку,
Притоптав горби і яруги, скаламутив річки і озера...
Німці і венеціани, греки і морави співають славу Святославу”³*

За цим першим розкішним періодом української воєнної історії починаються темні роки першої руїни, довге повільне кристалювання нових організаційних форм і, нарешті, хуткий буйний розквіт козацької збройної сили. Козаччина, витворивши нові організаційні форми, які відповідали тогочасним умовам боротьби, принципом земельно-городового формування своїх полків охопила й убрала в себе всю стару, вікову традицію збройної сили України, що й давало їй право твердити, що вона:

*„Се ж бо те плем'я славного народу руського, з насіння
Яфетового, що воювало Грецьке цісарство морем
Чорним і сухопуть. Се з того покоління військо,
Що за Олега, монарха руського⁴, в своїх моносилах
По морю й по землі плавало і Константинополь
Штурмувало. Се ж вони за Володимира Святого,
Монарха руського, воювали Грецію, Македонію, Іллірик”*

(Меморіал українського єпископату до правительства Речі Посполитої Польської з р. 1621).

Як перший, князівський, так і другий, козацький, період заповнив гучною, світовою славою багато розкішних сторінок дальшої української воєнної історії. Цей, козацький, період зокрема цікавий тим, що витворені ним воєнно-організаційні форми в загальному відповідають традиційно ustalеним формам навіть і сучасної збройної сили.

З часом устрій цей виявився застарілим, і ми бачимо в останні роки самостійного існування української збройної сили (за часів гетьмана Многогрішного) спроби перейти до нових способів комплектування своїх полків, що більш відповідало вимогам ближчого часу. На жаль, Україні не пощастило осягнути цей великий ступінь розвитку своєї збройної сили, і вже пізніше, по довгих знуцаннях, це було переведено ворожою московською рукою, коли українська збройна сила складала вже частину загальноросійської армії. Нашим другим завданням є також довести, що й у період останньої великої руїни наші славні, старі українські полки не зникли безслідно з історичного обрію; їм судилося, як це ми побачимо нижче,

не відомо нічого ближчого ні про цих авторів, ні про їхню долю під час Другої світової війни.

Праця соти[ика] Шпилинського має виняткове значення для української воєнно-історичної науки. В його праці ми маємо схему української воєнної історії і, „сі парва маґніс компонере ліцет” („якщо можна порівняти мале з великим. – Ред.), схема Шпилинського відіграє в українській воєнно-історичній науці ту саму роль, що схема проф. Грушевського для вивчення історії Східної Європи. В основу своєї схеми О. Шпилинський поклав ідею вічності української збройної сили, що не переставала діяти, незважаючи на ту чи іншу політичну історію українського народу”. Передруковуємо статтю О. Шпилинського як визначну пам'ятку української військово-історичної думки.

багато пережити надто складних пертурбацій, у результаті чого своїми окремими полками вони дійшли й до наших часів, до 1917 року, і тим, як би символічно, сконсервували в собі всю посивілу, обтяжену віковою славою історію української збройної сили.

Нелогічно перекреслювати в українській військовій історії її російський період, нерозважно рвати символічну переємність традиції й залишати на глум ворогові і ту славу, яку було здобуто навіть і під його рукою. Втративши Державність, наші прадіди (і багато з нас) зв'язали з історією наших, але вже російської служби, полків життя поколінь і під девізом „честь полку” підтримали цю символічну переємність традиції збройної сили „Маєстетного Терену України”⁵. Раз ми забрали від москалів фабрики, залізниці, будови і т. д., то нерозумно й необачно залишати їм те, що від славних далеких віків є наше. В часи Відродження Нації ідеальне рішення, щодо творення власної армії, здавалося б, мало виглядати дуже просто: від московської армії відокремлюються старі українські полки, стягуються на власному терені, полки розгортаються, символічно передаючи традицію та історію новим, історично спорідненим нашим полкам, і – українська збройна сила готова. Але було багато причин, чому так не сталося, і найголовніша полягала, очевидно, в тому, що ми просто не знали, котрі з московських полків є полками українськими. Що такі стремління перебрання слави старих полків російської служби спостерігалися в нас, свідчить присутність в Українській армії Лубенського кінного полку – який, до речі сказати, не має нічого спільного зі старим Лубенським городовим полком. Все вищезгадане й багато ще іншого й спричинилося до того, що ми змушені були творити наново молоду українську збройну силу⁶.

Нашій великій страдниці, молодій Українській армії, судилося пройти тяжкими, тернистими шляхами, але наразі не є нашим завданням спинятися над „злыми терніями”, якими заросли шляхи її розвитку; тут ми маємо на увазі виявити лише все те нелогічне й ненормальне, що ще залишилося в нашій роботі та що потребує кінцевого виправлення з точки погляду переємства історичних традицій. Ми хочемо обговорити найменування наших полків (куренів).

Мусимо признати, що до боротьби маси підняла не висока свідомість минулого, а інстинкт здорової нації, і про минуле ми вже довідалися пізніше, в процесі тієї боротьби, що вибухнула.

Цей інстинкт, ця несвідомість минулого, до того ж ще й хаос революції, під яку творилася українська збройна сила наших часів, – все це, натурально, мусило відбитися на нашій організаційній праці, наслідком чого й були оті історично-нелогічні, часто фантастичні, назви наших полків (куренів) і дивізій; особливо дивними видаються назви дивізій по кольорах – Сіра, Синя.

Оця несвідомість та методи організації полків, що творилися на місцях, так би мовити, здолу, випадковими „організаторами” – одиницями безперечно активними, але без достаточної підготовки, – це й пояснює всі оті нелогічності та відсутність переємства й традицій⁷.

„Організатори” присвячували полки якомусь героєві по своєму уподобанню й з особистих симпатій, а незнання власної військової історії споводувало те, що запорозьким полкам на шефів визначали гетьманів, які з запорожцями не мали нічого спільного, і навпаки, полкам, що відповідали старим „городовим” – визначали на шефів – запорозьких героїв.

Траплялося й таке, що полки присвячувано письменникам, як-от Франкові, Винниченкові, Грушевському. Був навіть такий випадок, що на шефа одного з полків визначено було такого сумнівного „воєнно-історичного” героя, як Кармелюк, оминаючи в той же час таких великих героїв, як князь Святослав, полковник Кричевський, Морозенко – імена, за які не один народ міг би позаздрити народові українському.

Мусимо пам'ятати, що армія є живою історією свого народу, це є вічно розгорнена книга слави й честі, перша й найвища школа народу, освячена минулим, осяяна мріями майбутнього.

І тому нам необхідно виправити допущені помилки та за допомогою істориків відбудувати нашу армію так, щоби кожна її частина була традиційно зв'язана з певними періодами існування нашої збройної сили.

А для цього нам потрібен Реєстр історичних полків України, треба історично-логічно називати наші полки іменами відповідних героїв українських воєн як минулого, так і сучасного, від князя Святослава через гетьмана Богдана до головного отамана Петлюри.

Молода Українська армія під час останньої Визвольної боротьби довела, що й вона „се ж бо те плем'я” славного народу українського, що й вона „з того покоління військо, що штурмувало Константинополь” і на чайках ходило в Царгород.

Українська армія довела, що вона почуває себе гідною побожно схилитися перед святими, століттями освяченими знаменами старих українських полків, що вона є гідна перебрати та вічно й непорушно-свято хоронити вікову традицію української збройної сили.

І тоді й ми, так, як це роблять англійці, будемо святкувати 500-ліття наших полків, і ці свята будуть святом цілої Української Нації.

* * *

Збройна сила українська складалася з таких історичних витворів⁸:

- I. Городові, або так звані реєстрові (популярно – лейстрові) полки.
- II. Сердюцькі, або компанійські, а коли кінні – то охочекомонні полки.
- III. Запорозьке Військо – курені.
- IV. Слобідські полки.
- V. Чугуївські полки.
- VI. Українського ляндрміліційного корпусу полки.
- VII. Українські регулярні полки російської формації.
- VIII. „Козацькі війська” яко результат першої української еміграції.

I. ГОРОВОДІ (РЕЄСТРОВІ) ПОЛКИ

Історія городових, найстарших українських полків губиться в далекій темряві минулого. З певністю встановити початок формування цих полків неможливо. Історики лише фіксують ту думку, що перших організаторів воїв, або ватаг – цих ембріонів майбутніх полків, треба шукати серед київських та переяславських дружинників, пізніше – черкаських воевод. Перша історично-документальна дата падає на 1491 р., коли черкаський воевода князь Богдан Глинський погромив турецьку фортецю Очаків – кримський хан скаржився литовському князеві Олександрові й називав тих людей черкаськими коза-

Київський князівський дружинник

ками. В 1492 р. хан знову скаржитися, але цей раз вже на киян та черкасців, що захопили татарський корабель під Тягинєю. В 1541 р. литовський великий князь видає циркуляра: „дворянин Стерт Солтанович об'їде замки Київський, Канівський, Черкаський та спише реєстр усіх козаків”. В 1545 р. литовський уряд твердить, що „з Черкас, Канева, Брацлава, Вінниці та інших „українських” городів назбиралося „мнозство козаків”.

Таких подань можна навести досить; у них фігурують до 1510 р. головним чином кияни, переяславці та черкасці, від 1510 р. до 1562 р. (заснування Запорозької Січі) ми вже бачимо ватаги з Канева, Брацлава, Вінниці

і т. д. Перший ряд подань стверджує, що початок козацьким полкам дали дружинники, себто рештки князівських полків Київського та Переяславського. Дружинники, які ще пам'ятали славу князівського війська, зрозуміло, не могли примиритися з тим станом речей, який панував на тодішній Україні-Русі. Це гнало їх на нові місця, подалі від чужого панування, і там закладалися нові городи – найбільшим із котрих стали Черкаси. Умови тогочасного степово-кордонного життя, головню безперестанні татарські наїзди, поза всім неприємним, відкривали також досить багато цікавих перспектив, що не могло не приваблювати тих войовничих елементів, які ще лишалися в старих городах. Починаються степові екскурсії ватагами (ватаман – отаман) з окремих городів, спочатку яко явища спорадичні, а з часом організацію більш впорядкованих експедицій переймають на себе Черкаси, куди і сходилися ці ембріони майбутніх полків яко ватаги (вої) київські, переяславські, канівські і т. д. Першим організатором упорядкованих експедицій історичні джерела називають черкаського воєводу Остапа Дашковського (Дашковича) (походи 1511 – 1535 рр.); він мав нібито поділити всі ці ватаги на полки й сотні та завів римську муштру. Історія не подає нам ближчих відомостей, одначе, зважаючи на суворий характер та надзвичайну енергію Дашковського, ми не маємо причин відмовити йому в честі бути першим організатором козацького війська, тим більше, що історичні джерела, які подають про його походи, фіксують оригінальну козацьку тактику, яку, без сумніву, могли виявити лише здисципліновані військові формації. Після Дашковського провідний центр із Черкас переходить на Запорожжя; там палає буйна енергія князя Вишневецького (Байди) з першою спробою в 1550 р. утворити Запорозьку Січ, але оформитися їй судилося лише в 1562 році. Запорозька Січ складалася головним чином із тих елементів, які назавше й рішуче порвали з городами, з родинним життям, з його турботами та неприємностями. Більша ж частина козаків, які в пізніших роках уже не потребували ховатися й могли відверто так себе іменувати, більш того, ця почесна назва відокремлювала його від „посполитого” й давала відповідні привілеї – більша частина козаків залишалася при своїх родинах на „волості”.

Це останнє й спричинилося до того, що на Україні зароджуються дві обособлені воєнні організації – Запорозька Січ та Городове Військо, – які в пізніших роках і йдуть своїми окремими організаційними шляхами. Наразі говоритимемо про Городове Військо, яке, як ми бачили вище, повстало з городових ватаг (воїв).

У кожному городі було коли не „мнозство”, то в усякому разі досить козаків, і вони починають акцію за юридичне легалізування свого стану.

Увесь цей період до 1576 р. і заповнюється цією боротьбою за право легального існування самопосталих військових формацій – полків, але, само собою зрозуміло, все це в жодному разі не шкодило час від часу окремо або разом із запорожцями „шарпати” молдавського господаря або Білгородську та Кримську орду. De facto польський уряд змушений був давно

вже погодитися з існуванням Городового Війська; щодо запорожців, то силою обставин вони здобули визнання de jure ще в 1562 р. Історичні джерела не подають нам назв тих сімох городових полків, що 1574 р. брали участь у молдавському поході, та наразі цікавить нас самий факт, як також звідомлення тогочасної закордонної преси про дивну козацьку тактику в час бою під Білгородом, що дає новий доказ воєнно-організаційної закінченості тогочасних городових полків. Нарешті актом 1576 р. юридично затверджуються шість городових полків:

1. Переяславський;
2. Черкаський;
3. Чигиринський;
4. Канівський;
5. Корсунський;
6. Білоцерківський.

Як бачимо, Київський полк не дістав затвердження, але з цього, очевидно, не значить, що козаки Київського полку перестали існувати de facto.

Першим легалізованим гетьманом Городового Війська був князь Богдан Ружинський із військовою штаб-квартирою в м. Трахтемирові.

Період із 1535 р. (початок великих морських походів у запорожців) до 1648 р. означається, в залежності від політичних обставин, або збільшенням числа городових полків (де фігурують також Київський, Брацлавський, Вінницький і т. д.), або постійною редуцією до шістьох вищезгаданих полків (акти 1590, 1594, 1607, 1620, 1638 років).

Але нас більше цікавить період із 1648 р. по 1655 р., коли під проводом Великого Гетьмана Україна виставляє 34 (36) городових полків.

Сотник з часів гетьмана Мазепи

Реєстр Городового Війська від 1648 року виглядав так:

1. Київський	полк	18. Овруцький	полк
2. Переяславський	„	19. Миргородський	„
3. Черкаський	„	20. Прилуцький	„
4. Чигиринський	„	21. Ніжинський	„
5. Канівський	„	22. Лубенський	„
6. Корсунський	„	23. Стародубський	„
7. Білоцерківський	„	24. Гадяцький	„
8. Уманський	„	25. Зіньківський	„
9. Паволоцький	„	26. Могилівський	„
10. Брацлавський	„	27. Кальницький	„
11. Чернігівський	„	28. Остерський	„
12. Полтавський	„	29. Іркліївський	„
13. Кам'янецький	„	30. Животівський	„
14. Вінницький	„	31. Сосницький	„
15. Лисянський	„	32. Тарговицький	„
16. Турівський	„	33. Бишівський	„
17. Кропив'янський	„	34. Іщенський	„

З цього реєстру бачимо, що в українській визвольній боротьбі 1648 року брала участь уся Українська земля, репрезентована 34 (36) полками. Але хутко відгули великі бої, й гетьман Богдан творить, на відносини тогочасні, так би мовити, регулярну українську збройну силу з 15 городових полків.

Реєстр тих полків із їхніми полковниками від 8 травня 1650 р. виглядав так:

1. Київський	полк – полковник	Антон Адамович;
2. Переяславський	„ „	Федько Лобода;
3. Черкаський	„ „	Іван Ворощенко;
4. Чигиринський	„ „	Федір Якубовський;
5. Канівський	„ „	Семен Повицький;
6. Корсунський	„ „	Лук'ян Мозиря;
7. Уманський	„ „	Йосип Глух;
8. Брацлавський	„ „	Данило Нечай;
9. Чернігівський	„ „	Мартин Небаба;
10. Полтавський	„ „	Мартин Пушкаренко;
11. Миргородський	„ „	Максим Гладкий;
12. Ніжинський	„ „	Прокіп Шумейко;
13. Кальницький	„ „	Іван Федоренко;
14. Кропив'янський	„ „	Філон Джеджалій (1651 р. отримав сердюцький полк).
15. Остерський	„ „	Тиміш Носач.

У цьому реєстрі ми не бачимо деяких західних полків, прикладом, Кам'янецького і т. д. Це, очевидно, пояснювалося політичними мотивами, але це також не значить, що ці полки перестали існувати. Щодо інших, менших полків, то такі полки було згорнено в сотні відповідних полків, прикладом, Іркліївський – у сотню Переяславського полку і т. д.

Цікаво також підкреслити стратегічні збірні пункти Української армії: на правому березі – м. Ставище, на лівому – Білі Межі (між Борзною та Конотопом). До цього часу відноситься також організація першого в світі Генерального штабу, коло бунчукових товаришів при гетьмані, як також упорядкування української армії. У нас, між іншим, склалася чомусь уява, що українські

козаки були завжди кіннотниками; це було не так, – сила городових полків полягала в піхоті, полки мали по декілька кінних сотень, які в разі потреби і зводилися у великі кінні об'єднання: корпуси, загони. Кінноту виставляли головним чином сердюки, запорожці, татари.

Історія української (об'єднаної) кінноти дає нам два величавих, світової слави, приклади:

I. Рейд кінного корпусу полковника Морозовського (Морозенка): Тернопіль, Коломия, Варшава;

II. Марш кінної групи полковника Кричевського: Збараж – Лоїв.

* * *

Починаються сумні роки Руїни, коли Україну розірвано по Дніпру на дві частини; число українських полків збільшується і в залежності від різних обставин хитається від 21 до 25-ти.

В 1674 р. Правобережжя має 12 полків:

1. Київський;	7. Брацлавський;
2. Черкаський;	8. Уманський;
3. Чигиринський;	9. Кальницький;
4. Канівський;	10. Паволоцький;
5. Корсунський;	11. Тарговицький;
6. Білоцерків[ський];	12. Могилів-Под[ільський];

Гетьманщина має 9 полків:

1. Переяславський;	4. Полтавський;	7. Гадяцький;
2. Чернігівський;	5. Ніжинський;	8. Лубенський;
3. Стародубський;	6. Прилуцький;	9. Миргород[ський].

В цей період число полків дуже часто з різних причин міняється так: 30 січня 1667 року Сосницький полк вливається до Чернігівського, Зіньківський – до Полтавського, Іркліївський – знову до Переяславського, після татарської навали 1678 року Канівський полк – до Переяславського. 1679 року Корсунський та Черкаський полк зовсім переходять на лівий берег. 1680 року маємо знову полки: Сосницький, Овруцький, Зіньківський, Іркліївський.

* * *

Страшна велика Руїна дійшла, як відомо, до того, що зникли не тільки правобережні полки, але зникли великі старі міста, руїни поросли травою і там гніздилися гади та дикі звірі. Деякий час під полковником Палієм трималися ще Білоцерківський та Вінницький полк, але згодом і вони зникають. Правобережна Україна обернулася в дикий степ.

Козак з початку XVIII століття

У період від 1700 до 1734 року існує лише десять лівобережних полків; цим полкам судилося пережити сумну долю гетьмана Мазепи та недовгий ефемерний блиск гетьманства Кирила Розумовського. Реєстр цих полків, що вбрали в себе полки правобережні, виглядав так:

1. Київський;	6. Ніжинський;
2. Переяславський;	7. Прилуцький;
3. Чернігівський;	8. Гадяцький;
4. Полтавський;	9. Лубенський;
5. Стародубський;	10. Миргородський.

Ці десять полків і проходять по всіх актах реєстру російської армії (восшествія на престол) як „Иррегулярные Малороссийские полки” аж до року 1775, коли наказом від 24 жовтня 1775 року та 2 квітня 1783 року вони були переформовані в регулярні полки „малороссийской легкой кавалерии”.

Наказом від 9 лютого 1784 року ці десять українських полків знову були переформовані та частинно перейменовані в „тяжелую кавалерию карабинеров” і знову в так звану „малороссийскую конницу”.

1. Київський	кавалерійський	карабінерний	полк
2. Переяславський	”	”	”
3. Чернігівський	”	”	”
4. Стародубський	”	”	”
5. Ніжинський	”	”	”
6. Лубенський	”	”	”
7. Сіверський	”	”	”
8. Софійський	”	”	”
9. Глухівський	”	”	”
10. Тверський(!)	”	”	”

З цього року починаються ще більші страждання українських полків. Щодо формувань та переформувань, то період Катерини II та Павла I мало чим різниться від наших часів у 1917–1919 році; аби простежити дальшу долю наших окремих полків, потрібні спеціальні студії, які вимагають відповідного часу, тут же ми хочемо навести лише кілька прикладів.

Наказом 9 липня 1789 року Переяславський та Лубенський полк переформовані в Переяславський егерський полк, Тверський та Софійський – в Тверський егерський полк. Із шістьох ескадронів карабінерних полків та полку Київського сформований Київський егерський полк і т. д.

З усіх старих українських полків тільки Стародубському та молодому Глухівському полкові судила доля дійти в чистому вигляді до наших часів, до року 1917. Ці два кінні полки символічно й донесли до нас од віків славу історію українських городових полків.

Історію цих двох полків (вже російської служби) можна простежити у відповідних полкових виданнях, яко:

6-й Глухівський	гусарський полк	до 1907 року
та 12-й Стародубський	”	драгунські полки

Історія українського Стародубського полку виглядає так. Сформований у 1640 році, брав участь в українських визвольних війнах з 1648 по 1711 рік; до 1784 року числиться українським полком; з 1784 року – як кінний полк російської армії – і аж до року 1917; з року 1917 – кінний полк Української армії.

II. СЕРДЮЦЬКІ ПОЛКИ

У час розквіту української збройної сили за часів Козаччини Великий Гетьман Богдан для охорони столиці української Чигирини та власного конвою сформував кілька охочих сотень, які потім і звів у так звані сердюцькі полки. Дуже можливо, що ця назва й походить від прізвища славного полковника Серденя, але, на жаль, все це ще не всталено. Ці, охочекомонні, сотні склалися з добірних козаків, чужоземців (німців) та донців; переважно це були кінні частини. Одна із знаменитих охочих сотень того часу мала назву Славетна донська сотня. В реєстрі від 8 травня 1650 року, крім 15 реєстрових полків, значилися також охочекомонні та сердюцькі полки. Ріжниця між ними полягала в тому, що перші були піші, сердюки – кінні полки. Згідно з реєстром, сила цих полків не мала перевищувати 10 000.

Як приклад першої бойової служби наведемо: в поході 1651 р. гетьман Богдан послав полковника Джеджалія з одним сердюцьким полком відбити м. Кам'янець. По Гадяцькій умові гетьман Виговський мав 30 000 реєстрового війська, а також 10 000 сердюків. У часі Руїни, при облозі м. Ставища, це місто боронили три сердюцькі полки і лишили нам приклад подивугідного героїзму, що обійшов усю тогочасну закордонну пресу. В цей час на Лівобережній Україні Брюховецький мав 10 городових полків та 5 сердюцьких.

Реєстр із 1663 року виглядає так:

Правобережжя:

1. Сердюцький полк – полковник Дачко;
2. Сердюцький полк – полковник Буланій;
3. Сердюцький полк – полковник Дейнека.

Лівобережжя:

1. Сердюцький кінний полк – полковник Мартинів;
2. Сердюцький піший полк – полковник Бакш;
3. Сердюцький піший полк – полковник Годуненко;
4. Сердюцький піший полк – полковник Чернець;
5. Сердюцький піший полк – полковник Серденя другий.

Три правобережні сердюцькі полки під командою полковника Дачка полягли в жорстоких боях при обороні м.Ставища майже до останнього чоловіка; лишалося таким чином тільки п'ять лівобережних сердюцьких полків.

В 1668 році гетьман Многогрішний вирішив перейти до регулярного війська, на зразок західноєвропейських армій. Сердюцькі полки переформовуються в компанійські полки. Заводиться уніформа та нові ранги: полковник; капітан; лейтенант; корпорал.

Реєстр компанійських полків у 1668 році виглядав так:

1-й	компанійський	кінний	полк	–	полковник	Берло;
2-й	„	„	„	„	„	Кияшко;
3-й	„	піший	„	„	„	Новицький;
4-й	„	„	„	„	„	„
5-й	„	„	„	„	„	„

У 1677 році заходять нові зміни. При кожному городовому полку формується по одній регулярній компанії, а три компанійські полки знову переформовуються в сердюцькі полки. Реєстр їх у році 1677 такий:

- 1-й сердюцький кінний полк – полковник Павловський;
- 2-й сердюцький піший полк – полковник Василенко;
- 3-й сердюцький піший полк – полковник Рубан;
- 1-й компанійський кінний полк – полковник Новицький;
- 2-й компанійський піший полк – полковник Жураківський;
- 3-й компанійський піший полк – полковник Язиків.

Сердюцькі та компанійські полки не мали сталої дислокації, а квартирували або в столиці України, або по інших містах. Так, компанійський кінний полк полковника Новицького в 1677 році стояв у Чернігові та Стародубі, в 1693 році – в м. Лубнах. У 1687 році, під час вибору гетьмана Мазепи, в реєстрі Української армії лишалося три сердюцькі та три компанійські полки:

- 1-й компанійський кінний полк – полковник Новицький;
- 2-й компанійський піший полк – полковник Яворський;
- 3-й компанійський піший полк – полковник Кожухівський;
- 1-й сердюцький кінний полк – полковник Павловський;
- 2-й сердюцький піший полк – полковник Гарасимів;
- 3-й сердюцький піший полк – полковник Іванин.

Реєстр із року 1690:

- 1-й компанійський кінний полк – полковник Новицький;
- 2-й компанійський піший полк – полковник Яворський;
- 3-й компанійський піший полк – полковник Кожухівський;
- 1-й сердюцький кінний полк – полковник Пашковський;
- 2-й сердюцький кінний полк – полковник Козьмович;
- 3-й сердюцький піший полк – полковник Андріяш.

У 1708 році три сердюцькі полки під командою славного сердюцького полковника Чечеля боронили столицю України Батурин, де й полягли як герої до

останнього чоловіка під час московського штурму. Як бачимо, це вже другий приклад (Ставище, Батурин) славної бойової служби сердюцьких полків. У двох боях полягло разом шість сердюцьких полків. Та невелика частина сердюків, які під час Батуринської драми були у відпустці або в конвої гетьмана, пізніше була зведена в один полк – фузилірів і стала при гетьманові Скоропадському яко залога м. Глухова – нової столиці України.

Три компанійські полки, що під цей час постоювали по різних містах України, лишилися і далі та пережили ще недовгий блиск під час гетьмана Розумовського. Слово сердюк було прокляте москвинами та назавжди викреслене з реєстру українського війська. Переформовані пізніше в кінні полки, ці три компанійські полки існували до 1775 року, коли наказом від 24 жовтня були перейменовані в:

Підпомічник козака з початків XVIII віку

1-й Chevauxleger-Regiment

2-й „ „

3-й „ „

Зведені пізніше в один полк, компанійські полки (Chevauxleger-Regiments) донесли свою історію та історію сердюцьких полків і до наших часів, до 1917 року, яко 9-й Київський гусарський полк.

Історію цього полку російської служби і можна простежити у відповідному полковому виданні.

III. СЛОБІДСЬКІ ПОЛКИ

Причини політичного характеру рано примусили козаків Правобережної України лишати старі рідні місця та шукати нових осад у далеких степах Лівобережжя. Перші осадні черкаських (українських) козаків на Слобожанщині сягають 1638 року, коли гетьман Яцько Острянин із 800 козаками оселився в околицях укріплень Чугуєва. Період од 1640 до 1651 року означається п'ятьма великими переселеннями; це були головним чином ті козаки та полки, які не ввійшли до реєстрів:

I. У 1640 році на Слобідську Україну рушило 10 000 козаків Черкаського полку, які й заснували Черкаську Слободу;

II. Між 1645–1647 роками з Правобережжя виходять 2 000 козаків, які оселяються на місці сучасного Ізюма та будують фортецю Північний Донець;

III. У 1650 році рушають козаки з Київського, Білоцерківського та Переяславського полку та заснують Рибинський слобідський полк;

IV. На початку 1651 року нове мандрування козаків на Ізюмську та заснування Ізюмського слобідського полку;

V. У кінці 1651 року – на Булавинські землі та заснування двох полків: Сумського слобідського полку й Охтирського слобідського полку.

У цей час заходять деякі зміни в розселенні, внаслідок чого в 1652 році засновується Острозький слобідський полк, а в році 1653 – Харківський слобідський полк.

Таким чином реєстр слобідських полків мав би виглядати так:

1-й Ізюмський слобідський полк –	заснований в	1651 році
2-й Сумський „ „	„ „	1651 „
3-й Охтирський „ „	„ „	1651 „
4-й Острозький „ „	„ „	1652 „
5-й Харківський „ „	„ „	1653 „

Як видно з реєстру, Рибинський слобідський полк, внаслідок змін у розселенні, перестав існувати. Під час турецької війни, у р. 1679, ці п'ять слобідських полків виставили силу в 16 000 чоловіка. Реєстр їх із того року виглядає так:

1-й Ізюмський слобідський полк;

2-й Сумський „ „ – полковник Гарасим Кондратів;

3-й Охтирський „ „ „ „ Іван Перехрестів;

4-й Острозький „ „ „ „ Федір Сербин;

5-й Харківський „ „ „ „ Грицько Донець.

У час війни 1709 року слобідські полки виставляють вже силу в 23 497 чоловіка.

10 квітня 1735 року, згідно з наказом Мюнixa, що відчував недостачу в москвинів легкої кавалерії, при кожному слобідському полку була сформована регулярна кінна сотня в 100 чоловіка, причому полки перейшли до так званого устрою поселенських полків, що по першому наказу мали виставляти:

1-й Ізюмський кінний полк	800	чоловіка
2-й Сумський „ „	800	„
3-й Охтирський „ „	800	„
4-й Острозький „ „	800	„
5-й Харківський „ „	1 000	„
Разом	4 200	чоловіка.

Згідно з наказом 1762 року, слобідські полки ввійшли до складу Української дивізії (поділ територіальний, не тактичний); пізніше наказом від 3 березня 1765 року перейменовані з козацьких у гусарські полки, залишаючись на засаді поселення. Кожен полк мав по 6 ескадронів, 1034 чоловіка й 913 коней.

Наказом від 1784 року назва гусари була викреслена з реєстрів російської армії, й слобідські гусарські полки були перейменовані в „полки легкої конниці” та зведені в так звану „украинскую конницу”.

Наказом із 1882 року слобідські легкі кінні полки переформовано в драгунські полки, а в 1907 році знов у гусарські полки (Харківський ще з 1882 року – на уланський полк).

Історію слобідських полків російської служби можна простежити в полкових виданнях, зміст яких коротенько виглядає так.

Наприклад, 36-й Охтирський гусарський полк – сформований як козацький у 1651 р., переформований у гусарський у 1765 р., в драгунський – у 1882 р., в гусарський – у 1907 р. Бойові відзначення: Юр’ївський штандар за війну 1751–1781 рр. та за кампанію 1814 р.; срібні труби за 1812 р.; Юр’ївські труби за 1828–1829 рр.; знаки на шаблях „за отличие 14 августа 1813 г.” та „петлицы за военное отличие” у війну 1877 – 1878 рр.

Як бачимо, слобідські полки дійшли до наших часів, схоронивши цілковито свою історичну переємність. Багато поколінь українського народу зв’язали частину свого життя і навіть віддали його за час московської служби в цих славних слобідських полках.

IV. ЧУГУЇВСЬКІ ПОЛКИ

Як згадувалося в попередньому розділі, гетьман Яцько Острянин із 800 козаками в 1638 р. оселився в околицях укріплень Чугуєва. В ті часи Чугуїв був далеко висунутим у степи московським форпостом. Склад населення Чугуєва та його околиць був надто ріжноманітний: у той час переважали москалі, були там донці, калмики, але були й українці. З приходом туди 800 козаків відношення для українців вирівнюється, і з часом, коли Чугуїв оточили й слобідські полки, чужий елемент скоро асимілювався й населення Чугуєва стало мало чим різнитися від інших слобідських міст. При розподілі Слобідської України на полки чугуївці склали самостійну групу чугуївських козаків. У 1689 р. чугуївські козаки творять Чугуївський козацький корпус і в реєстрах російської армії дальших років значаться jako іррегулярні частини. З актів видно, що в різні часи, в залежності від потреби, чугуївські козаки виставляли від 2 до 3 іррегулярних козацьких полків. Так було до 1749 р., коли при Єлисаветі Петрівні наказано було сформувати один регулярний козацький кінний полк; так він і значиться в реєстрі 1762 р. поруч із іррегулярними

Слобідський гусар (охтирець)

*Український гусар
(ізіюмець – слобідський)*

рештками чугуївських козаків. 7 травня 1776 р. з чугуївських козаків була виділена Escorte-Comando яко власний конвой цариці. Наказом 1808 р. чугуївський козацький полк переформований у Чугуївський уланський полк, а місто Чугуїв призначене як „ссылное место слободских козаков”. У 1843 р. цар Микола I розгнівався на іррегулярних чугуївських козаків і два їхні іррегулярні полки з родинами переселив на Кавказ, поселивши на їхньому місці кірасирський полк (теж із українців, з колишнього Катеринославського гусарського полку). В 1882 р. Чугуївський уланський полк переформований у драгунський. В 1907 р. – знову в уланський. До 1917 р. полк значився в реєстрах російської армії як 32-й Чугуївський уланський ІІ Імператорської Величності Марії Федорівни полк. Бойові відзначення: Юр'ївський штандар за Турецьку війну 1877 – 1878 рр. та 17 срібних труб за війну 1813 р.

Історія цього полку, в загальному, мало чим різниться від історії слобідських полків.

V. УКРАЇНСЬКИЙ ЛЯНДМІЛЦІЙНИЙ⁹ КОРПУС

У час заселення правобережними козаками Слобідської України утворюється так звана Українська лінія; її завданням було прикрити кордони поселень від татарських грабунків. Наказом від 2 лютого 1713 р. Українська лінія була відсунута далі на південь і зайняла простір від Дніпра до Дону. В прикритті військовим кордоном смугу зараз же потяглися переселенці, головний контингент яких складала козаки Правобережжя, ті самі, що, під час Руїни перейшовши на лівий берег, не хотіли, з різних причин, остаточно оселятися на Гетьманщині. Ще не встигли козаки добре осісти на нових землях, як наказом 1723 р. наказано було зібрати в них рекрутів та сформувати два регулярні та два іррегулярні піші полки, які й були зведені в так званий Український ляндрмілційний корпус. У реєстрі з 1726 р. в Українському

ляндміліційному корпусі значилося шість піших полків, по 10 сотень у кожному, разом 9 150 чоловіка.

1-й Український ляндміліційний піший полк – полковник Кармазин;
2-й „ „ „ „ „ Львів;
3-й „ „ „ „ „ Кигич;
4-й „ „ „ „ „ Іваненко;
5-й „ „ „ „ „ Думин;
6-й „ „ „ „ „ Бунин.

Наказом 17 серпня 1730 р. з „добірних козаків Українського ляндміліційного корпусу” сформований був Ізмайловський гвардійський полк. У цьому році в реєстрі значилося вже 10 полків в Українському ляндміліційному корпусі, з них 4 регулярні і 6 іррегулярних піших полків. Наказом цариці Ганни Іванівни в тому ж році корпус був збільшений та переформований у 16 регулярних полків легкої кавалерії та 4 іррегулярні піші полки.

Реєстр їх такий:

1-й Єлецький	регулярний кінний полк		
2-й Сівський	„	„	„
3-й Орловський	„	„	„
4-й Брянський	„	„	„
5-й Козловський	„	„	„
6-й Воронежський	„	„	„
7-й Тамбовський	„	„	„
8-й Лівенський	„	„	„
9-й Рильський	„	„	„
10-й Путивльський	„	„	„
11-й Курський	„	„	„
12-й Старооскольський	„	„	„
13-й Білгородський	„	„	„
14-й Валуйський	„	„	„
15-й Єфремівський	„	„	„
16-й Новооскольський	„	„	„

та чотири піші іррегулярні полки:

1-й Борисоглібський піший іррегулярний полк			
2-й Слобідський	„	„	„
3-й Рязький	„	„	„
4-й Білевський	„	„	„

Наразі запам'ятаємо підкреслені полки.

Від 1733 до 1742 року Мюнїх будував Українську лінію у великому масштабі. Лінія між Дніпром та Доном мала 800 верстов; через кожні 10 верстов будувалися форти, які лучив великий вал. Від Павлограда до Слов'янська ще й в останні роки можна було бачити руїни Української лінії. „Тисячі українських¹⁰ селян та козаків робили над усією лінією та роками несли страшний тягар” (V. Stein). Як тільки закінчувалося з будівництвом частини укріплень, зараз же там оселялися українські ляндміліційні полки зі своїми родинами. На місцях тих фортів зараз стоять багаті міста та слободи. Але будівництво лінії відбувалося надто поволі; це була дійсно єгипетська робота. Мюнїх устиг поселити лише 9 полків. Утримання корпусу вимагало річно 290 832 карбованців, які збиралися з селян Полтавської та Слобідської губернії; селяни платили по 1 карбованцю 10 копійок із душі,

„чим навалили на українських¹¹ селян ще більший тягар” (V. Stein). Наказом 1736 р. чотири іррегулярні піші полки переформовано було також у регулярні кінні полки по 1135 чоловіка в полку. Разом корпус мав 22 731 чоловіка. У реєстрі з 1740 р. значиться 20 кінних полків Українського ляндрміліційного корпусу з поданими вище назвами. Наказом від 1761 р. лишалося на місцях 9 поселених полків, а решту 11 полків наказано відпустити додому зі зброєю та офіцерами; ці полки мали з'явитися на першу вимогу. Раз у рік ці 11 полків збиралися на тиждень на вправи.

„Die Truppen, welche diese 11 Regimenter formierten, in ihrer Organisation eine auffallende Aehnlichkeit mit den alten Ukrainischen Truppen aus der Zeit vor Peter dem Grossen von denen sie sich hauptsächlich nur dadurch unterschieden, dass sie die 9 angesiedelten Regimenter in Mannschaft und Pferden Complet zu erhalten hatten, was wieder an diese neuere Kosakenformation erinnert”¹² (V. Stein, сторінка 117).

Дійсно, козаки Українського ляндрміліційного корпусу нічим не різнилися від старих городових полків, бо це були фактично ті ж самі городові полки. Вигнані з Правобережжя, вони на нових землях утворили ту ж саму національну організацію, яка нагадувала їм прекрасне минуле. Але цим полкам третьої України судилося поділити ту ж саму долю, що спіткала городові, сердюцькі й слобідські полки.

Наказом 1762 р. українські ляндрміліційні полки дістали уніформу з основною білою барвою мундирів. Другим наказом того ж року, від 15 грудня, ці 20 кінних полків були переформовані та зведені в 10 польових піших полків (по 2 батальйони) та один кінний полк і разом із слобідськими та чугуївськими полками утворили Українську дивізію (територіальну частину).

Український Chevauleger (1), Karabiner – трубач (2) і Karabiner – унтер-офіцер (3) з років 1786 – 1796

Український ляндрміліціонер з 1713 по 1736 рр.

Реєстр цих полків:

1-й Єлецький	піший полк
2-й Сівський	” ”
3-й Рязький	” ”
4-й Білевський	” ”
5-й Орловський	” ”
6-й Брянський	” ”
7-й Козловський	” ”
8-й Старооскольський	” ”
9-й Тамбовський	” ”
10-й Курський	” ”

та Борисоглібський кінний ляндрміліційний полк із 10 сотень.

Ці полки отримали квартири по українських містах; їх вживалося до охоронної служби на лінії, куди виходили по черзі. Довший час ці полки затримували назву – українські ляндрміліційні полки. З цих одинадцяти полків, не перериваючи історії, до 1917 року дійшли:

1-й Єлецький	піший полк
2-й Сівський	” ”
3-й Рязький	” ”
4-й Білевський	” ”

та Борисоглібський гусарський полк, перейменований потім у Білгородський гусарський полк.

Кожному з нас відомі полки російської 9-ї пішої дивізії, яко 33-й Єлецький полк, 34-й Сівський полк і т. д.

Були це наші полки чи російські? Очевидно наші; і це вони здобули нам те, що так чи інакше Україна мусила б здобувати. Ці полки лишалися весь час на Україні, і з ними наш народ зв'язав багато споминів. Нам треба б в'яснити назви тих слобід чи міст, що збудовані були цими полками і, затримавши їхню історію, перейменувати їх назвами тих міст чи слобід.

VI. УКРАЇНСЬКІ РЕГУЛЯРНІ ПОЛКИ РОСІЙСЬКОЇ ФОРМАЦІЇ

На українській землі, з українців чи з поселених на нашій землі чужинців, що через століття злилися з нашим народом, на українські засоби Росія формувала військові частини. На жаль, в цій коротенькій праці ми не маємо змоги назвати всі ці частини, бо все це вимагає окремих широких студій та часу; тут лише, яко приклад, подамо такі полки:

1. Павлоградський кінний полк (сформований 1784 р. з Катеринославського та Дніпровського пікінерських полків);

2. Єлисаветградський кінний полк (сформ[ований] 1784 р. з Херсонського та Єлисаветградського пікінерських полків);

3. Маріупольський кінний полк (сформ[ований] 1784 р. з Полтавського та Луганського пікінерських полків);

4. Олександрійський кінний полк (сформ[ований] 1784 р. з Македонського та Далмацького гусарських полків);

5. Костянтиноградський кінний полк (сформ[ований] 1784 р. з Іллірійського та Волоського гусарських полків);

6. Ольвіопольський кінний полк (сформ[ований] 1784 р. з Сербського та Болгарського гусарських полків);

7. Херсонський кінний полк (сформ[ований] 1784 р. з Угорського та Молдавського гусарських полків);

8. Таврійський кінний полк (сформ[ований] 1784 р. із Слов'янського гусарського полку);

9. Полтавський кінний полк (сформ[ований] 1784 р. з Полтавського та Малоруського козацьких полків).

Усі ці полки в році 1784 склали так звану Катеринославську кінноту. Одні з цих полків із бігом часу зникли, а деякі дійшли й до наших часів.

По *état*'у 10 квітня 1786 р. російська кавалерія складалася з 16 кінних легких полків, із котрих сім належало до „Української конниці” і дев'ять — до Катеринославської кінноти.

До цього додавалося ще 10 полків тяжкої кавалерії, так званої Малоросійської кінноти, та 20 полків кінних Українського ландміліційного корпусу.

З цього бачимо, що російську кавалерію тих часів склали майже самі українці. Як знаємо, стан цей лишився й до самих останніх часів.

VII. ЗАПОРОЗЬКЕ ВІЙСЬКО

Ми не вважаємо за потрібне давати історичний огляд Запорозького Війська з тої простої причини, що це зроблено вже давно нашими істориками в майже закінченому вигляді. Всім нам прекрасно відомо, що було та що сталося з цим військом. В широкій українській суспільності часто має місце той погляд, ніби Запорожжя було П'ємонтом ідеї Української Державності; цього погляду ми, на жаль, не поділяємо, але це не значить, що ми відкидаємо ту історичну роль, яку відіграло Запорожжя в українській визвольній боротьбі. Безперечно, того високого (можливо, часами хибного) почуття ідеї Державності, яким перейняті були сердюцькі та городові полки, запорожцям бракувало, бо дуже часто у них на першому плані стояли власні інтереси. Запорожжя не було складовою частиною Української державної армії, це був оригінальний військовий орден, який складав лише частину Української збройної сили. Егоїзм та оригінальні традиції запорожців не дали їм змоги відіграти тієї ролі, яку відіграли для Німецької Державності подібні ж лицарські ордени. Сучасні духовні нащадки запорожців часто й тепер мають переважно власні інтереси.

VIII. КОЗАЦЬКІ ВІЙСЬКА

Цей розділ, власне, виходить із рямців нашої теми і має скорше історичний інтерес. Ми знаємо, що в час розгрому Української Державності нашим прадідам довелося емігрувати за межі України. Так із часом повстало Кубанське Військо, але нам відомі приклади еміграції ще раніших часів. У 1637 р. 6 000 українських козаків вирішили помандрувати в Персію, але на теренах донських козаків, за їхньою намовою, вв'язалися в Озівську аферу. Озів українські козаки взяли й тримали аж до року 1643. Пізніше вони так уже й залишилися в донців. Інші перекази оповідають, що серед терських козаків так само не бракує українців, які заложили фортецю Святий Хрест. Подібне знаємо про уральських, забайкальських та амурських козаків, але все це, як говорилося вище, має для нас лише історичний інтерес.

ВИСНОВКИ

Сумуючи все вище згадане, бачимо, що в реєстрі російської армії до року 1917 історія залишила нам такі українські полки:

12-й Стародубський	драгунський	полк
6-й Глухівський	„	„
9-й Київський	гусарський	„
11-й Ізюмський	„	„
1-й Сумський	„	„
12-й Охтирський	„	„
4-й Харківський	уланський	„
11-й Чугуївський	„	„
12-й Білгородський	„	„
33-й Єлецький	піший	полк
34-й Сівський	„	„
70-й Рязький	„	„
71-й Білевський	„	„

Цим 13 полкам доля судила не перервати своєї історії і тим самим, як би символічно, донести до нас традицію та славу старої Української збройної сили. Інші полки мають для нас уже менше значення.

ПРОЕКТ РЕЄСТРУ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ

Молода Українська армія славними ділами останньої Визвольної боротьби 1917–1921 рр. довела, що й вона походить зі славного племені слов'яно-руського (з коліна Яфетового), яке дало Князівське та Козацьке Військо. Щоби схоронити навіки живу, символічну ідею вікової традиції Української збройної сили, на нашу думку, необхідно відбудувати історичний реєстр Української армії. Як згадувалося, армія Української Народної Республіки в найменуваннях своїх полків має багато історично нелогічного, тому, щоби виправити це, ми пропонуємо формулу символічного перебрання вікової історії та реєстру від тих тринадцяти полків бувшої російської служби, що віками не перервали своєї історії.

Це ми уявляємо в такому вигляді.

Стародубський, старий славний український полк, який налічує більше як 280 років свого існування, та Глухівський полк, що проіснував 144 роки, – ці два полки символічно й передадуть історію городових полків славним пішим полкам Армії УНР. Кожен піший полк Армії УНР по старшинству й перейме історію відповідного городового полку. Мусить бути складена воєнно-наукова комісія, яка б мала за ціль надати постійну нумерацію та перевела б перейменування наших полків.

Реєстр піших полків мали б складати такі полки (Реєстр городових полків 1648 р.):

Київський, Переяславський, Черкаський, Чигиринський, Канівський, Корсунський, Білоцерківський, Уманський, Павлоцький, Брацлавський, Чернігівський, Полтавський, Кам'янецький, Вінницький, Лисянський, Турівський, Кропив'янський, Овруцький, Миргородський, Прилуцький, Ніжинський, Лубенський, Стародубський, Гадяцький, Зіньківський, Могилівський, Кальницький, Остерський, Іркліївський, Животівський, Сосницький, Тарговицький, Бишівський та Іщенський полк.

До цих піших полків мали б додати ще й ті полки, що мали б перейняти історію від ляндрміліційних полків: Єлецького, Сівського, Рязького й Білевського. Назви ці, зрозуміло, треба замінити назвами тих міст, яким належали ці полки. Таким чином ми мали б 38 старих історичних піших полків, які зв'язали б свою історію з молодими пішими полками Армії УНР і утворили б традиційно-історичну армію.

На нашу думку, аби підкреслити історичну ролю того або іншого полку, варто було б до кожного полку придати його „історичний епітет”.

Так, Київський, Переяславський та Чернігівський полк, історія яких сягає в князівську добу, мали б „епітет” – „дружинний” (полк).

Приклад: 1-й Київський дружинний піший полк.

Полки Черкаський, Чигиринський, Канівський, Корсунський та Білоцерківський, як перші реєстрові полки, мали б отримати – „реєстровий”.

Приклад: 4-й Черкаський реєстровий полк.

Останні 29 полків із реєстру 1648 р. мали б епітетом „городовий” (полк).

Приклад: 17-й Брацлавський городовий полк.

Нарешті, до нових назв чотирьох колишніх ляндрміліційних полків малося б додати „ляндрміліційний”.

Щодо шефства полків, то так само комісія мала б історично-логічно присвятити кожен полк відповідному героєві українських воєн як минулого, так і сучасного. Князівські полки мали б бути присвячені старим українським князям.

Приклад: 1-й Київський дружинний піший імені великого князя Святослава полк.

Дальші полки було б присвячено козацьким героям.

Приклад: 4-й Черкаський реєстровий піший імені воєводи Остапа Дашковського (Дашкевича) полк;

5-й Чигиринський реєстровий піший імені гетьмана Богдана Хмельницького полк;

17-й Брацлавський городовий піший імені полковника Данила Нечая полк;

20-й Миргородський городовий піший імені гетьмана Данила Апостола полк.

Іншим героям:

Полтавський городовий піший імені головного отамана Симона Петлюри полк;

Білоцерківський реєстровий піший імені гетьмана Івана Мазепи полк;

Кропив'янський городовий піший імені полковника Філона Джеджалія полк;

Вінницький городовий піший імені полковника Івана Богуна полк.

КАВАЛЕРІЯ АРМІЇ УНР

Історичну українську кінноту, як це згадувалося вище, складали сердюцькі, слобідські, запорозькі та чугуївські полки. Ми пропонували б такий проект чотирьох кінних дивізій: Сердюцької, Слобідської, Запорозької та Черкаської.

1-а Сердюцька кінна дивізія:

1-й Батуринський сердюцький кінний імені сердюцького полковника Чечеля полк;

2-й Стародубський драгунський полк (існує яко кінний 163 роки);

3-й Київський компанійський кінний Chevauxleger імені полковника Кричевського полк;

4-й Глухівський гусарський полк (існує 144 роки);

5-й Харківський уланський полк;

6-й Чугуївський гусарський імені гетьмана Яцька Острянина полк.

2-а Слобідська кінна дивізія:

7-й Ізюмський Слобідський гусарський полк.

8-й Сумський " " "

9-й Охтирський " " "

10-й Острозький Слобідський гусарський полк.

11-й Рибинський " козацький "

12-й Білгородський ляндрміліційний кінний полк.

3-й Запорозький Січовий кінний загін:

13-й Запорозький козацький кінний імені князя Дмитра Вишневецького-Байди курінь.

14-й Запорозький козацький кінний ім[ені] отамана Івана Сірка курінь.

15-й Запорозький козацький кінний імені отамана Костя Гордієнка курінь.

16-й Запорозький козацький кінний курінь.

17-й " " " "

18-й " " " "

4-а Черкаська кінна дивізія:

19-й Маріупольський

20-й Ольвіопольський

21-й Таврійський кінні

22-й Херсонський полки

23-й Олександрійський

24-й Кінсбурзький

ПРИМІТКИ

¹ "Слово о полку Ігоревім".

² Там само.

³ Там само.

⁴ В той же час Москва не вбиралася в наші (руські – українські) шати й прозивалася своїм власним іменем – Московією. Назву нашої Батьківщини перебрала на себе вже пізніше, коли стала виходити на світову арену й потребувала створити для себе генеалогічне дерево. – Прим. редакції „За Державність”.

⁵ Ukrainischer Hoheitsgebiet = Deutscher Hoheitsgebiet.

⁶ Досить упрощена, нереальна схема. Взагалі автор розглядає цю справу дуже однобічно: нібито вся істота справи полягала в збереженні історичних традицій. Справа в дійсності була значно складнішою. – Прим. редакції „За Державність”.

⁷ До цього слід додати, що в українській літературі бракувало воєнно-історичних праць. Студії ж української старовини в мові московській належали до літератури наукової й архівної. – Прим. редакції „За Державність”.

⁸ До цієї праці використані головним чином такі джерела:

1. Проф. М. Грушевський. Історія України-Руси. – К., 1909.

2. Brix. Geschichte der alten russischen Heeres-einrichtungen. – Berlin, 1867.

3. Stein Fr. Geschichte des russischen Heeres. – Hannover, 1885.

4. Головинский П. Слободские казачьи полки. – Санкт-Петербург, 1864.

5. Гербель Н. Изюмский Слободской казачий полк. – Санкт-Петербург, 1852.

6. Шпилинський О. Облога м. Ставища (рукопис).

⁹ Лянд – країна.

¹⁰ В тексті значиться – малоруских.

¹¹ Те саме.

¹² „Війська, що творили ці 11 полків, у своїй організації мали подивляючу подібність до українських військ з-перед Петра Великого, від котрих вони ріжнилися тепер головне тим, що мали в сталому комплекті утримувати людьми та кіньми 9 поселенських полків; це знову нагадувало їм про нову козацьку формуцію”.